

választás is egyféle beállítódottság bővítő lépés, hanem az is, hogy megfigyelései némelyike e nehéz szövegekről szólva is igazi telitalálat. Pontos és lényeges. Illusztrálásul csak egyetlen példa erre. „A nyelv, az ihlet, a névvarázs, a szép szó aktoraként és tudósaként – Agárdi szerint – [József Attila] szinte felszabadult öntudattal lépi át a közmegegyezés határait, dönt meg tabukat, sőt egyfajta öngyógyító szómágiaként, cselekvéspótlóból cselekvést kreáló eszközként forgatja e szavakat.” (35.) A József Attila-recepcióról szólva pedig még ott is van jó ötlete, ahol éppen vizsgálata határait vonja meg. „Arra például nem vállalkozom – írja e cikkében –, hogy [...] az egyes vershivatkozások gyakoriságából kritikátörténeti, költészetismereti, líraszociológiai következtetéseket vonjak le. Pedig érdemes lenne megvizsgálni, hogy a közel 1000 írásműben, mely József Attila-versek (s vajon miért) szerepelnek feltűnően nagy vagy kis számban s hogy a vershivatkozások sűrűségi hálója milyen másodlagos lírai értékrendet, illet-

ve folyamatos értékátrendeződést sugall.” (25.)

Írásait a választott téma apró részletekig menő ismerete jellemzi. Szakirodalmi pedantériája olykor talán túlzó is; egyik-másik harmadrangú közlemény utánközléseinek regisztrálása például alighanem fölösleges. De – úgy vélem – ez is annak jele, hogy Agárdi – számolva a politikum veszélyeivel – minimalizálni, sőt ellensúlyozni igyekszik az alapszemponjtából adódó esetleges átpolitizáltságot. Ezt persze nem mindig tudja elkerülni, sőt a jobboldali radikalizmus egykori és mai változatairól, illetve a kettő összefüggéseiről értekező tanulmánya inkább politikai, semmint történeti érvelésű. De újabb írásainak tanúsága szerint, ha olykor ingadozva is, folyamatosan törekszik saját tudományos szempontjainak, eljárásainak elmélyítésére, nyelvezetének, beszédmódjának megújítására. Ilyen értelemben a könyv egy lassú átalakulás dokumentuma is.

Lengyel András

DEKONFERENCIA

Szerkesztette Kovács Sándor s. k. és Odorics Ferenc, Szeged, JATE Irodalomelmélet Csoport, 1994, 122 l.

A szegedi deKON-csoport (Hárs Endre, Hódosy Annamária, Kiss Attila Atilla, Kovács Sándor s. k., Odorics Ferenc, Szilasi László) intézményesedésének, legitimálódásának talán legfontosabb lépése a saját könyvsorozat létrehozása. Ennek első kötete az 1993-as, első DEKONFERENCIA anyagát tartalmazza, a csoport tagjain kívül Arató Ferenc, Ötvös Péter, Kálmán C. György és Gyimesi Tímea tanulmányaival, ehhez még egy *Czóbel Minka* című, vegyes műfajú szövegekből álló rész kapcsolódik (Deák Botond, Fogarasi György, Hártó Gábor, Kovács Zoltán, Müllner András írásai).

A néhány éve létrejött csoport az utóbbi idők legmarkánsabb új vállalkozása a hazai irodalomtudományban: az ezidáig Magyarországon nem igazán ismert (és főleg nem olvasott) irodalomelméleti irányzatokat kreatív módon adaptálni szándékozó, az irodalomtudomány „tudomány”-voltának hagyományos jelölőit elutasító (nyelvhasználati kánonjait, retorikáját, „etikáját” stb., de az igényességet nem!) törekvésekkel éppúgy keltett szimpátiát (mert önreflexív gesztusaiban nyitottnak és nem monologikusan kétely nélkülűnek mutatkozott), mint ellenszenvet (éles kritikai hangvétele, az iroda-

lomtudomány bizonyos ősi „feladatai” iránti érdektelensége, de néhány tanulmány felületessége miatt is). Az mindenestre vitathatatlan, hogy új diskurzuspozíciót képeznek a magyarországi irodalmi-tudományos kommunikációban, és nagy szerepük lehet a még ma is számtalan formában tettenérhető dichotomikus „rendek” felszámolásában – nem függetlenül attól, hogy (elvileg) episztémé-„eszményük” éppen az oppozíciókban való gondolkodást utasítja el. A jól ismert (illetve: már elég régóta megismerhető...) posztstrukturalista irodalomszemlélet főbb téziseinek megismétlésével a deKON-csoport elsősorban a(z irodalmi) szöveg felfogásaira vonatkozólag jelent újdonságot a magyar irodalomtudományban, emellett azzal, hogy a „jelölt” dimenziójától, így végességétől, centrumától és egységétől megszabadított szöveget tekintik az irodalom egyetlen elgondolható „létformájának”. Automatikusán „beépült” a deKON-tanulmányok retorikájába a derridai „écriture”-fogalomra alapozott kiindulás, vagyis mindenfajta „eredetelvű” alakzatnak, „archi”-szövegnek (-szövegváltozatnak), -értelemnek a „kitörlése” a legitimálható interpretációs eljárások köréből. Kikerülnek innen – s talán ezek kapják a legtöbb kritikát is (Barthes szellemében) – a „szerző”, a „mű” vagy a „szubjektum” fogalmi is: pontosan azok az alakzatok, amelyek nélkül az irodalomról való beszéd hagyományosan nem is képzelhető el, hiszen az „alapviszony” közismerten ezekből épül fel.

Nyilván nemcsak a deKON-csoportnak, hanem a hazai diskurzusnak is egyfajta kritikáját jelentheti az a jelenleg, hogy az „eredetelvűség” elutasítása a csoport fellépésében „tökéletesen” beszédelvű, tipikusan a „jelenlét” retorikájára épülő szövegekkel párosul, pl. Odorics „manifesztum”-szerű írása még inszcenirozza is a „kezdet”, a „terem-

tés” (beszéd)helyzetét. Az, hogy a „metafizikus” és „rekonstrukció”-eszményű értelmezési tradícióval igencsak nehéz úgy szembeeszegetni Magyarországon, hogy e szembeeszegetés szélesebb körben is legitimálódjon – paradox módon – a deKON-csoport kötetében is tettenérhető: az „ellen-beszédre” kényszerülő (?) tanulmányok némelyike talán ezért homogenizálja – kissé gyanútlanul – a legkülönbözőbb epistemológiai vagy irodalomszemléleti premisszákat, s ezért használja „egy” értelemben az olyan metafizikus fogalmakat, mint pl. az „igazság”, amelyek teljesen mást jelentenek pl. egy hermeneutikai hagyományban, mint egy analitikusban vagy egy pozitivistában stb. A kötet írásainak nagy része korántsem képvisel olyan igényességet az elméleti-filozófiai kérdésfeltevések kidolgozásában (persze vannak kivételek, pl. Arató Ferenc dolgozata), mint a szöveginterpretáció „munkájában”.

Megjegyzendő itt, hogy az „eredeti” célkitűzés, a dekonstrukció és a konstruktivista irodalomtudomány „összszekapcsolása” inkább csak a legáltalánosabb posztstrukturalista alapelvek elfogadásában igazolja vissza a csoport elnevezését: a konstruktivizmus rendszermodelljeit éppúgy nemigen lehetne fellelni a kötet tanulmányaiban, mint az amerikai dekonstrukció olvasás/olvashatatlanság-konceptióját vagy éppen Paul de Man retorika-felfogását. Az „eredetet” máshol lehet felfedezni: a deKON-csoport érdeklődési hangsúlyainak, kritikai hangvételének, „ideológiai” megnyilvánulásainak a ’70-es évekbeli Roland Barthes (tehát – saját „periodizálása” szerint – harmadik „korszakában” született) művei nyújtják a legjobban működtethető kontextust, tehát pl. a *L’empire des signes*, az *S/Z*, a *Le plaisir du texte* és főként a csoport egyik „bibliája”, a *De l’oeuvre au texte* című írás szemléletmódja és retorikája, sőt interpretációs „módszerta-

na". A tanulmányok egyéb teoretikus „eszményeit” megvilágíthatja Kiss Attila (Atilla) szubjektumelméleti, illetve Gyimesi Tímea pszichoanalitikus szövegelméleti „ismertetőként” is hasznos tanulmánya.

A deKON-csoport „bemutatózó” kötete tehát igencsak ambivalens pozícióba lépett egy igencsak deformált elméleti diskurzusban: ebben a helyzetben a kritikai „megítéltetések”, a legitímáció során nyilván döntő szerepe lesz annak a – teljesen „posztteoretikus” – szempontnak, hogy miként működnek – akár a saját, akár más előfeltevésekhez viszonyítva – az egyes interpretációk vagy más jellegű elemzések (és ezért vannak igencsak jó esélyei a deKON-csoportnak). A kötet tanulmányait bemutatni e recenzió keretei között nincs lehetőség (mint ahogy még számos további kérdés feltételére sincs), ezért a továbbiakban mindössze egy lehetséges szempont felvázolására kerül sor.

A kötet interpretációs stratégiáinak egyik alapvető és rendkívül szimpatikus jellemzője az, hogy sokkal szabadabban létesítenek kontextusokat, mint ahogyan azt egy „klasszikus” értelmezői norma engedné. Minthogy a szerzők döntően szövegekkel (jelölőkkel) és nem a „jelölttel” foglalkoznak, a kontextusképzés műveletében nemcsak referenciális, hanem a legkülönbözőbb retorikai gesztusokkal járnak el. Kovács Sándor s. k. kiváló írása pl. egy Lázár Ervin-mesét olvasva, az irodalomrendszer szerkezetét elemzi, Szilasi László tanulmánya pedig egyenesen azt a kérdést teszi fel, hogy „létezik-e irreleváns kontextus?” Interpretációja azt bizonyítja, hogy nem feltétlenül, s evvel messzemenőleg egyet lehet érteni: a kontextusképzés eme (bizonyos formáit illetően korántsem „új”, már a bibliai exegézis kérdéseiben is megjelenő) problematikájában nem is ez a legfontosabb kérdés, hiszen a jelölő szöveg kontextus – tehát refe-

rencialehetőségek, „jelrendszerek” – nélkül nem is gondolható el; szöveg csak kontextusban jöhet létre, az „önazonos” szöveg fikció, hiszen ez – mint „vehikulum” – igazából nem is szöveg, hanem betűk sorozata. A kontextusváltás (kontextushozzárendelés, -bővítés, rekontextualizáció stb.) relevanciáját illetően mindig az adott interpretáció adja meg a választ, hiszen – s ez talán az egyik legfontosabb kérdése lehet a mai irodalomelméleti diskurzusoknak – az aktualizált (tehát kontextualizált) szöveg nem „szólal meg” automatikusan. A kontextusképzés nyilván akkor releváns, ha az ily módon aktualizált szöveg a kontextusban „jelölődik”, választ jelent az interpretáció bizonyos kérdéseire. A tárgyalt kötet egyik legjobb írása, Hódosy Annamária tanulmánya pl. egy Marlowe-drámát „önmaga” anagrammatikus kontextusaként olvasva a dekonstrukció kritika- és interpretációfelfogását értelmezi. Hogyan dönthető el, hogy ez a kontextusképzés „releváns” vagy nem? Az elemzésre rá lehetne fogni, hogy „önkényes”, de melyik nem az (hiszen ez – részint – a kontextusképzés velejárója)? Viszont éppen ezért, anagrammatikus olvasást alkalmazva, szinte bármelyik szövegről alkotható ugyanilyen értelmezés, s nem véletlen, hogy a dekonstrukció gyakorlatának legjelesebb példájánál is újra és újra felmerül az a kétség, hogy ha minden „olvasás” (illetve ennek mindenkorai lehetetlensége) csupán (ugyan)arra a következtetésre jut, hogy a szöveg dekonstruálja önmagát, akkor az ilyen interpretáció ellentmond az esztétikai tapasztalatnak, amely viszont különböző szövegek esetében eltérő. Félő, hogy a dekonstrukciós eljárások sok esetben azzal, hogy pusztán a szövegre (és annak önfelszámoló energiáira) összpontosítva, az olvasás „retorikájával” nem számolva működnek, a szöveget virtualitásként, az olvasótól különválasztva tud-

ják csak kezelni, s ezzel – nyilván szándékaik ellenére – kiszorítják az olvasás szerepét a számukra legitim irodalomszemléleti-interpretációs „tudáskeretből”. Hogy ennek azonban nem kell szükségszerűen bekövetkeznie, arra megnyugtató példákkal szolgál az időközben megjelent, egy mű értelmezéseinek szentelt második deKON-kötet

néhány tanulmánya (pl. Hárs Endre, Kiss Attila Atilla írásai). E két kötetnek maradandó érdeme, hogy lehetővé tesz olyan kérdések megfogalmazását, amelyek diszkussziója a magyar irodalomtudomány és -történetírás számos területén jelentős eredménnyel járna.

Kulcsár-Szabó Zoltán